

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

המגפות של התנ"ך הרב חיים נבון

1. שמואל ב כ"ד, א-טז:

"ויסוף אף ה' לתרות בישׂראל וינסת את דוד בקהם לאמר לה מנה את ישׂראל ואת יהודה... ויאמר יואב אל המלך ויֹסֵף ה' אֱלֹהֶיךָ אֵל הַעַם כְּהֵם וְכֵהם מֵאָה פְּעָמִים וְעַיְנֵי אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ רְאוֹת וְאֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ לְמַה חָפֵץ בַּדָּבָר הַזֶּה. וַיַּחְזֹק דָּבַר הַמֶּלֶךְ אֶל יוֹאָב וְעַל שָׂרֵי הַחַיִל וַיֵּצֵא יוֹאָב וְשָׂרֵי הַחַיִל לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ לִפְקֹד אֶת הַעַם אֶת ישׂראל... וַיִּתֵּן יוֹאָב אֶת מִסְפַּר מִפְקְדֵי הַעַם אֶל הַמֶּלֶךְ וַתְּהִי ישׂראל שְׁמֹנֶה מֵאוֹת אָלֶף אִישׁ חַיִל שֶׁלֶף קָרַב וְאִישׁ יְהוּדָה חֲמִשׁ מֵאוֹת אָלֶף אִישׁ. וַיֵּד לֵב דָּוִד אֲתוֹ אַחֲרַי כִּן סָפַר אֶת הַעַם וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵל ה' חֲטָאתִי מְאֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וְעַתָּה ה' הִעֲבֹר נָא אֶת עֵוֹן עַבְדְּךָ כִּי נִסְפַלְתִּי מְאֹד... וַיָּבֵא גֹד אֶל דָּוִד וַיִּגְדֵּל לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ הַתְּבוֹא לְךָ שָׂבַע שְׁנַיִם רְעָב בְּאֶרְצָךָ אִם שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים נִסָּד לִפְנֵי צָרִיד וְהוּא רִדְפָךָ וְאִם הָיִיתָ שְׁלֹשֶׁת יָמִים דָּבַר בְּאֶרְצָךָ עַתָּה דַע וּרְאָה מָה אֲשִׁיב שְׁלֹחֵי דָבָר. וַיֹּאמֶר דָּוִד אֵל גֹּד צַר לִי מְאֹד נִפְלָה נָא כִּנְיָד ה' כִּי רַבִּים (רַחֲמוּ) רַחֲמֵי וּבְיַד אָדָם אֵל אֶפְלָה. וַיִּתֵּן ה' דָּבָר בְּישׂראל מִהַבְּקָר וְעַד עַת מוֹעֵד וַיָּמָת מִן הַעַם מִדָּוִד וְעַד בָּאָר שָׂבַע שְׁבַעִים אָלֶף אִישׁ. וַיִּשְׁלַח יְדוֹ הַמֶּלֶךְ יְרוּשָׁלַם לְשִׁחְתָּהּ וַיִּנְחָם ה' אֵל הַרְעָה וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמְּשֻׁחֵית כְּעַם רַב עַתָּה הֲרָף יָדְךָ וּמַלְאָךְ ה' הִנֵּה עִם גֶּרֶן (הַאֲרוּנָה) הָאֲרוּנָה הַיְבֹסִי"

2. רש"י שם, יד:

"נפלה נא ביד ה' - הדבר, ולא החרב והרעב, שגם הוא מסור לעשירים אוצרי פירות. אמר רבי אלכסנדר: אמר דוד, אם אני בורר לי החרב, עכשיו ישראל אומרים: הוא בוטח בגבוריו, שהוא לא ימות והאחרים ימותו; ואם אני בורר הרעב, יאמרו: בוטח הוא בעושרו; אברר לי דבר שהכל שוין בו"

3. בראשית י"ב, י:

"וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּרֶד אַבְרָם מִצְרָיִמָה לְגֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ"

4. בראשית כ"ו, א:

"וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִלְכָּד הָרָעַב הָרְאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בְיַמֵּי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה"

5. בראשית מ"ז, ד:

"וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרַעֲזָה לְגֹר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ כִּי אֵין מְרַעָה לְצִאֵן אֲשֶׁר לְעִבְדֶיךָ כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְעַתָּה יָשׁוּבוּ נָא עֲבַדְיָךְ בְּאֶרֶץ גִּשׁוֹן"

6. רות א', א:

"וַיְהִי בְיַמֵּי שָׁפֵט הַשְּׁפֹטִים וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לָחֵם יְהוּדָה לְגֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו"

7. בבא קמא ס ע"ב:

"ת"ר: דבר בעיר - כנס רגליך, שנאמר: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, ואומר: לך עמי בא בהדריך וסגור דלתך בעדך, ואומר: מהוץ תשכל חרב ומחדרים אימה... רעב בעיר - פזר רגליך, שנאמר: ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם, ואומר: אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם"

8. ים של שלמה בבא קמא פ"ו סימן כו:

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

"יש רוצים לדקדק, דבדבר אין אומרים פזר רגליך, ואסור לברוח. וגם כן אסור משום סכנה. דהא אמרינן כנס רגליך, ואל יהלך באמצע דרכים, וא"כ איך יברח... אמנם מצאתי כתוב (תשובות מהרי"ל סימן נ) בשם הגדולים בעלי הוראה דשרי... והא דאמרינן כנס רגליך כו', היינו אחר שהתחיל הדבר ונתחזק, ואיטיבה ליה [= למלאך המוות] רשותא להלוך בהדיא, יש לכנוס. ואמרינן נמי (ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד) כל הדרכים בחזקת סכנה. א"כ אין טוב לברוח, כפרט אחר שנתחזק הדבר, יש סכנה לברוחים בין האומות יותר מן הדבר, כאשר בעוונותינו הרבים ידוע. אבל מתחלה טוב לברוח"

9. שמואל א' ד', י-יז:

"וַיִּלְחַמוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּגְגַּף יִשְׂרָאֵל וַיִּגְסוּ אִישׁ לְאֶהָלָיו וַתְּהִי הַמִּפָּה גְדוֹלָה מְאֹד וַיַּפֵּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אֶלֶף רִגְלִי. וַיַּעַז הַמִּבְשָׁר וַיֹּאמֶר נָס יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי פְּלִשְׁתִּים וְגַם מִגִּבְעַת גְּדוֹלָה הָיְתָה כְּעַם וְגַם שְׁנֵי בָנָיָהּ מִתּוֹ חֲפָנִי וַפְּיָנֶס וְאַרְוֹן הָאֱלֹהִים נִלְקָחָה"

10. שמות ל', יב:

"כִּי תֵשָׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֹדֵיהֶם וַנִּתְּנוּ אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ לַה' בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם גִּגַּף בִּפְקֹד אֹתָם"

11. עקידת יצחק שמות שער נב:

"אומר ונתנו איש כופר נפשו וגו' ולא יהיה בהם גוף. כי מה טעם שתהיה מגפה מצויה אצל המספר? ומה ענין מחצית השקל למניעתה? והלא כל העמים אשר על פני האדמה בפקוד פקודיהם למלחמותיהם ולכל מספרם לא שקלו שקלים ולא נתנו לאלהים כפרם, והנה לא היה בהם גוף בפקוד אותם, וכל שכן העם הנמנים בחשבונות של מצוה שאינן ניזוקין. ומה שנגפו בימי דוד בידוע שלא היה מפני סגולת המספר, שהרי שם נאמר: שלש אני נוטל עליך בחר לך כו' התבא לך שבע שנים רעב בארצך או שלשה חדשים נוסך לפני צרך והוא רודפך (שמואל א' כ"ד). וכבר היה אפשר שתבאנה שתיים אלה מבלי שיהיה בהם גוף! אבל האמת שהעונש ההוא היה מפני חטא המצוה, שצוה לספור אותם שלא לצורך כלל, רק להשביע את עצמו ולהגיס את דעתו במלכו עליהם... כי היה לבו להוט ונלהב בבולמוס הדבר ההוא מאד. ואולם לפי שכבר צווה המלך (דברים י"ז) לבלתי רום לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה וגו'. והוא העקר אשר עליו תסבנה הג' המצות המיוחדות לו, והם שלא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו מאד. ולזה כאשר חטא דוד במה שרם לבבו וגסה דעתו, בזה היה ענשו במה שהטיל עליו אחד משלש אלה: אם שבעה שנים רעב, שמרושש את הכסף והזהב, ואם שלשה חדשים מלחמה, שתכניע ותחרים גאות הלב ורכב וסוס, ואם מכת הדבר, שתשכל הנשים ותמעט פרי בטנם. והנה הוא היה הבוחר בדבר, להיותו מיד בעל הרחמים לבד, לא מפני היות הדבר דבק במנין"

12. במדבר י"ז, יא-יד:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן קַח אֶת הַמִּחְתָּה וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קְטֹרֶת וְהוֹלֵךְ מִתְּהָרָה אֶל הָעֵדָה וְכִפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יֵצֵא הַקָּצֵף מִלִּפְנֵי ה' הַחַל הַנֶּגֶף. וַיִּקַּח אֱהֲרֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיֵּרָץ אֶל תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הַחַל הַנֶּגֶף בָּעַם וַיִּתֵּן אֶת הַקְּטֹרֶת וַיִּכְפֹּר עַל הָעָם. וַיַּעֲמֵד בֵּין הַמָּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתַּעֲצֵר הַמִּגַּפָּה. וַיִּקְיֶיז הַמָּתִים בַּמִּגַּפָּה אֲרֻבָּעָה עָשָׂר אֶלֶף וַשְּׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד הַמָּתִים עַל דָּבַר קִרְחַן"

13. דברי הימים א כ"א, א-כ"ב, א

"וַיִּשְׁלַח הָאֱלֹהִים מַלְאָךְ לִירוּשָׁלַם לְהַשְׁחִיתָהּ וּכְהַשְׁחִיתָהּ רָאָה ה' וַיִּנְחַם עַל הָרָעָה וַיֹּאמֶר לַמַּלְאָךְ הַמִּשְׁחִיתָ רַב עֲתָה הֲרָף יָדְךָ וּמַלְאָךְ ה' עָמַד עִם גֵּרֹן אֲרָנֹן הַיְבוּסִי... וּמַלְאָךְ ה' אָמַר אֶל גֵּד לֵאמֹר לְדָוִד כִּי יַעֲלֶה דָוִד לְהַקִּים מִזְבֵּחַ לַה' בְּגֵרֹן אֲרָנֹן הַיְבוּסִי... וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל אֲרָנֹן תְּנֵה לִי מְקוֹם הַגֵּרֹן וְאֶבְנֶנָּה בּוֹ מִזְבֵּחַ לַה' בְּכֶסֶף מְלֵא תְּנֵהוּ לִי וַתַּעֲצֵר הַמִּגַּפָּה מֵעַל הָעָם... וַיָּבֹן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלוֹת וּשְׁלָמִים וַיִּקְרָא אֶל ה' וַיַּעֲנֶהוּ כַּאֲשֶׁר מִן הַשָּׁמַיִם עַל מִזְבֵּחַ הָעֹלָה. וַיֹּאמֶר ה' לַמַּלְאָךְ וַיִּשָּׁב חֲרָבֹו אֶל גְּדֹנָה. כְּעַתָּה הִיא בְּרֵאוֹת דָּוִד כִּי עָנָהוּ ה' בְּגֵרֹן אֲרָנֹן הַיְבוּסִי וַיִּזְבַּח שָׁם. וּמִשָּׁכֹו ה' אֲשֶׁר עָשָׂה מִשָּׁה בַמִּדְבָּר וּמִזְבֵּחַ הָעֹלָה כְּעַתָּה הִיא בְּבִמְתָה בְּגִבְעוֹן. וְלֹא יָכַל דָּוִד לְלַכֵּת לִפְנֵי לְדַרְשׁ אֱלֹהִים כִּי נִבְעַת מִפְּנֵי חֲרָב מַלְאָךְ ה'. וַיֹּאמֶר דָּוִד זֶה הוּא בַּיִת ה' הָאֱלֹהִים וְזֶה מִזְבֵּחַ לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל"

ימי עיון בתנ"ך תשפ"א

14. הגרי"ד סולובייצ'יק, רעיונות על התפילה, עמ' 263-264:

"התפילה היא פעולה של ביטוי רגש של תלות גמורה... מבוהל עומד הוא לפני אל כביר כוח. בחתימת התפילה פוסע הוא שלוש פסיעות לאחוריו, נותן שלום לרבו ונופל על אפיו. תקנת נפילת אפיים באה להדגיש את ביטול היש של האדם. מתפלש הוא בעפר ושולל את קיומו. דברי תחינה הנאמרים בשעת נפילת אפיים מבליטים את הצביון הטרגי של המתחנן... כל ביעותיו של אדם אומלל וקשה יום הנושא בחיקו יגון עולם וקלון עולם בוקעים מתוך תחנן זה"